

2.

Szimbólumok a hipertextuális szövegértelmezésben

BODA ISTVÁN KÁROLY–PORKOLÁB JUDIT[†]

*Nem szavak és törvények irányítják a világot,
hanem jelek és szimbólumok.*
(Konfuciusznak tulajdonított mondás)

1. Bevezetés¹

A szimbólum az egyik legismertebb és ezzel együtt az egyik legnehezebben megfogható fogalma a különböző tudományterületeknek, amelyek lényegében hasonló módon, de mégis sajátos jelentésárnyalatokkal gazdagítva használják a szimbólum fogalmát. Egyebek közt ennek is tudható be, hogy a „szimbólum meghatározásában a szakirodalom álláspontja nem egységes” (Sájter 2008: 540). Sajátos konnotációkkal jelenik meg a nyelvészetben, a stilisztikában, a szemiotikában és a kommunikációelméletben (valamint a kommunikációelmélet számos gyakorlati alkalmazásában, pl. a marketing-, ill. reklámkommunikációban), az irodalomelméletben, az esztétikában, a művészettörténetben, az ikonográfiában és az ikonológiában, a pszichoanalízisben, az analitikus és a kognitív pszichológiában, a szociológiában, a kulturális antropológiában, a vallástörténetben és a filozófiában – és valószínűleg ezekkel még messze nem merítettük ki azokat a területeket, ahol a szimbólum fogalma elválaszthatatlan része a szaknyelvi terminológiának.

A szimbólum fogalmát illetően többnyire közös ezekben a tudományterületekben az, hogy

– egyrészt valamilyen értelemben (közvetlenül vagy közvetetten, azaz valamilyen határterületen keresztül) az általuk használt szimbólumok kapcsolatban állnak azzal a befogadó kultúrával vagy „szociokulturális kontextussal” (Sájter 2008: 539), amelyben a tudományterületek elsődleges tárgyukat meghatározzák és vizsgálják;

– másrészt a tudományterületek többnyire megkísérik az általuk használt szimbólumokat, valamint a rájuk vonatkozó megállapításaikat más kultúrák esetében, interkulturálisan és/vagy általánosan, az egyes kultúrák egyedi sajátosságaitól függetlenül is alkalmazni.

---

¹ A tanulmány a szerzők egy 2015-ös előadásának (Boda–Porkoláb 2015) és 2016-ban megjelent tanulmányának (Boda–Porkoláb 2016) átdolgozott és jelentősen kibővített változata.

Ilyen szempontból különösen fontos az analitikus pszichológia szimbólumfogalma, amely az emberiség közös, kollektív tudattalanjából származó, tehát eleve interkulturális szimbólumokat tételez fel, valamint „az az általános nézőpont, amelynek értelmében – Claude Lévi-Strauss nyomán – minden kultúrát szimbolikus rendszerek összességéként is meghatározhatunk” (Újvári 2001: 7). Az ember szimbolikus lény, „az emberiség körülvette magát hiedelmek és rituálék, mítoszok és vallások, filozófiák, erkölcsi normák és műalkotások szféráival” és ezek összességéről, az ún. nooszféráról szólva „egyértelműen kiderül, hogy a kultúra nem luxus, hanem élet–halál kérdése. Az emberiség elveszett volna, ha nem lett volna képes szimbólumok bonyolult rendszereivel körbevenni és megvédeni önmagát” (Hankiss 2006: 103).

2. A szimbólum fogalmának jelentése, jelentésárnyalatai

Általánosan a szimbólumok számos típusát különböztethetjük meg, bár néha ezek csak nehezen választhatók külön: beszélhetünk például köznyelvi szimbólumokról, tudományos szimbólumokról, valamint a művészetekben használt egyéni (például költői, írói, művészi stb.) és/vagy archetípusos szimbólumokról.

A szimbólum fogalmának különböző jelentései és jelentésárnyalatai elsődlegesen abban különböznek, hogy bennük a szimbólum fogalma

– **egy fogalmi struktúrát**, tartományt vagy (jelentés)síkot azonosít, vagy
– (legalább) **két, általában komplex és egymással szoros kapcsolatban álló fogalmi struktúrát**, tartományt vagy (jelentés)síkot tételez fel.

Az előbbi, egy jelentéssíkot feltételező szimbólumfogalmat használjuk például a matematikában vagy az informatikában, amikor (elemi) változókról és ezek értéktartományairól beszélünk. Jegyezzük meg, hogy a természetes nyelvben egy fogalmi tartomány a „valóság” különböző entitásait foglalja magába. Ezek az entítások egyszerűbb esetben lehetnek adott szempontokból hasonlóak (például kutyák, virágok, bútorok stb.) vagy különbözők, amelyek között meghatározott kapcsolatrendszer áll fenn (például egy számítógép hardver elemei vagy egy ódon vár, amely ablakokból, termekből, falakból, folyosókból stb. áll); utóbbi esetben beszélhetünk komplex fogalmi tartományokról. Ezzel állítható párhuzamba egy értéktartomány, amely – magasabb absztrakciós szinten – azonos típusú adatok egy halmazát adja meg. A komplex, általában több jelentéssíkot feltételező szimbólumfogalmat használjuk például a stilisztikában, az irodalomelméletben, a művészettörténetben, az ikonográfiában és az ikonológiában, a pszichoanalízisben és az analitikus pszichológiában stb. A továbbiakban a szimbólumnak csak az utóbbi, komplex jelentésével foglalkozunk.

Bár ez meglehetősen távol áll tanulmányunk tartalmától, talán érdemes megjegyeznünk, hogy ha az egy jelentéssíkkal rendelkező szimbólumok fogalmához a denotatív jelentést, a több jelentéssíkkal rendelkező szimbólumok fogalmához

a denotatív és a konnotatív jelentéseket társítjuk, elméletileg egy lehetőséget kihagyunk – azokat a szimbólumokat, amelyek egy jelentéssíkkal rendelkeznek, és ez a jelentéssík kizárólag konnotatív jelentést hordoz. De vannak-e ilyen szimbólumok? Igen, ugyanis a zene fogalmához jutottunk el. „A teljes denotáció a matematikát, a teljes konnotáció a zenét jellemzi” (Zalabai 1981: 119).

Térjünk vissza a komplex szimbólumokhoz, kezdjük egy lehetséges meghatározással!

A *szimbólum* vagy jelkép a metaforából származó, abból „kinőtt” szóképvagy trópus, olyan „kettős kép”, amely valamely gondolati tartalmat (gondolatot, eszmét, érzést, hangulatot, bonyolult lelki tartalmat, ill. elvont fogalmat vagy egész gondolatsort stb.) fejez ki. A szimbólumban egy érzékletes **képet vagy képsort, képhálózatot használunk a szimbolikus tartalom kifejezésére**. A kifejező képet mintegy rávetítjük, „átvisszük” a kifejezendő tartalomra, ezáltal a tartalmat (jelentést, értelmet stb.) egy szemléletes képpel, indirekt módon fejezzük ki. A szimbólum a költői nyelv egyik legnagyobb hatású kifejezőeszköze, szuggesztív erejű, az általa keltett esztétikai élmény sok esetben egy látomáshoz, vízióhoz kapcsolódik.

A szimbólum asszociatív erejénél fogva nemcsak egyszerűen helyettesíti a kifejezendő gondolattartalmat, hanem vele kapcsolatban egész gondolatsort, bonyolult lelki tartalmat és finom érzelmi árnyalatokat is képes felidézni, érzékeltetni. A képbe „belelátott” és/vagy „beleérezett” kapcsolatok, nehezen megfogható összefüggések, rejtett viszonyok, képzettársítások megfejtése azonban gyakran – különösen költői (egyszeri vagy alkalmi, megújított, egyéni stb.) szimbólumok esetében – nem könnyű. A szimbólumok sok esetben (például egy adott kultúrában, egy művészeti irányzat esetében stb.) összefüggnek, egymásra utalnak, és – különösen a szimbolista költők életműve esetében – egységes motívum- és szimbólumrendszert alkotnak.

A szimbólumban – szemben a *metaforával*, ahol a kép csak a kifejezés eszköze – megmarad, „megőrződik” a kép saját, valóságos, „szó szerinti” jelentése, és mintegy önálló létezését nyer, „megelevenül” a szimbólumhordozó, amely a „világ” szinte bármilyen entitása lehet (élőlény, tárgy, jelenség, tevékenység, esemény vagy történet, történet stb.). A szimbólumtárak, szimbólumszótárak célja számba venni és rendszerezni a legfontosabb szimbólumokat, pontosabban szimbólumhordozókat, „a szimbolikus tartalom hordozóit” (Fónagy Iván). Néhány közülük (a teljesség bármilyen igénye nélkül):

– a természet: bolygók, csillagok, csillagképek; évszakok, napszakok; ég, felhő, eső, vihar; erdő, barlang, folyó, tenger, szikla; hegy, völgy; fémek, kristályok, gyöngyök, drágakövek; föld, víz, levegő, tűz; füst, hamu, por, szél; növények, fák, virágok; állatok, élőlények vagy fantázia teremtette lények; tér, idő; színek, formák, hangok, illatok;

– istenek és emberek: mitológiai történetek vagy irodalmi művek szereplői, hősei; angyalok, ördögök, démonok, szörnyek, szellemek; törpék, tündérek, mágusok; királyok, királynők; mesebeli lények; legendás vagy történelmi alakok;

– emberi tevékenységek, cselekedetek: földművelés, vadászat, halászat; utazás, keresés, zárandoklat; alvás, álom; ének, zene, tánc; indulás, megérkezés, visszatérés;

– emberi alkotások: piramis, templom, katedrális, oszlop; vár, kastély, torony; ház, szoba, fal, ablak, ajtó; kert, kút; ország, város; út, keresztút, ösvény, híd; egyenes, kör, gömb, gyűrű; számok; kard, bot, kehely, kereszt; óra, inga, gyertya; tükör, labirintus, mandala; szekér, hajó, vonat, állomás;

– stb.

A szimbólumban a kifejező, „megelevenedő” kép vagy ikon önállósul, és benne olyan részletek (többlettartalmak, „ikonikus többlettértek”) is megjelennek, „kibomlanak”, amelyek már függetlenek a szimbólumhordozótól. A képi vagy tárgyi, kifejező vagy társító, rendszerint konkrét jelentéssík és a szimbolikus, kifejezendő vagy társított, rendszerint absztrakt jelentéssík, bár szemantikailag nagyon távol állhat egymástól, egymás mellett hat, miközben a figyelem végig a kifejezőn, a tárgyi képen marad. Egyes esetekben az önállósult kép átvitt értelme több jelentéssíkon is megjelenhet, amelyek egymásra rétegződnek, miközben a kifejező vagy valóságos, ill. a kifejezett vagy szimbolikus jelentéstartalmak részben vagy teljesen összefornak, „eggyé olvadnak”, egyfajta „élő szintézist” alkotva. A szimbólumoknak ez a lehetősége, ill. jellegzetessége jelenik meg például a szimbolista versek szándékolt vagy szándékoltalan többértelműségében.

A szimbólumban az önállósult kép – ellentétben az allegóriával – inkább megérezteteti, sejteti, mintsem kifejezi a szimbolikus tartalmat. A fogalmi metaforák szóhasználatában ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a kifejező fogalmi tartomány vagy jelentéssík (az ún. forrástartomány) nem feleltethető meg egy az egyben, „pontról pontra” a kifejezett tartalomnak (az ún. céltartománynak). A költői szimbólum szándékolt, „szuggerált” sugallatosságának (homályosságának, titokzatosságának, sejtelmességének, rejtelmességének stb.) egyik lehetséges eszköze az, amikor a szimbolista költő a szimbólumhoz kötődő alapmetaforához további, főként határozatlan, ill. kifejtethetetlen (vagy csak nehezen kifejtethető) metaforákat kapcsol. Ilyenek lehetnek például a szinesztézia különböző formái, amikor a költői képben (a „képegészben”) „egymásba csendül a szín és a hang s az illat”, de nem tudjuk pontosan megmondani – pusztán érezzük, vagy érezni véljük –, hogy a kifejezendő szimbolikus „jelentésegészben” a hangok, a színek, az illatok, az ízek és egyéb érzéklet (pl. forróság, láz, borzongás) stb., valamint ezek együttes, szinesztetikus „keverése”, pontosan minek is feleltethetők meg. Ezt úgy is fogalmazhatjuk, hogy az elsődleges, képi jelentéssík és a másodlagos, szimbolikus jelentéssík (és/vagy további, nem feltétlenül szimbolikus jelentéssíkok) között egyfajta szemantikai „feszültség” keletkezik, ami – főleg a kép expresszivitása révén – önmaga is esztétikai hatást kelt, miközben a befogadó tudat a síkok között „vibrál,

oszcillál” (Hankiss Elemér), vagy önkéntelenül ráérez a valóság és egy érzékleten túli, „rejtett közös világ” közötti kölcsönös megfelelésekre, ill. egyezésekre („korrespondenciákra”), amelyeknek „valami közös forrása van odaát az érzékfö-löttiek dimenzióiban” (Karinthy Frigyes). Ebben a sugallatosságban a szavaknak, szókapcsolatoknak meghatározó szerepük van, ami a szimbolista költészetben „erőteljes szókultuszt, valóságos szómágiát teremtett” (Szabó Zoltán): „a szó nekem ópium” (Ady Endre); „a szavak első feladata az, hogy zenéljenek, hajlongjanak, mint a nád, csillogjanak, mint az ékszerek, vagy egyszerűen csak susogjanak és andalítsanak” (Illyés Gyula).

A szimbolista stílus egyik jellegzetessége, hogy a szimbólum a vers egészére kiterjed, és ezáltal a vers több más stílusesszközére is kihat, mindenekelőtt a szavak, szókapcsolatok jelentését befolyásolja (Szabó Zoltán). Azokban az esetekben, amikor a lírai alkotásban többszörös, ill. más stilisztikai alakzatokkal kombinált metaforák jelennek meg, beszélhetünk komplex képről (Hankiss Elemér). Ezekben a komplex képekben közös, hogy egyszerre több, de legalább két jelentéssík („valóságos” vagy „tudásik”) van jelen bennük. Ebben az értelemben a szimbólumok és allegóriák olyan továbbfejlesztett, „továbbszótt” komplex képeknek tekinthetők, amelyeket a bennük megjelenített jelentéssíkok viszonya alapján különböztethetünk meg (Kemény Gábor).

A szimbólum az egyik legősibb ábrázolási mód: a mesék, a mítoszok, a népköltészet és a mindennapi nyelv tele vannak vele. A műköltészetben is korán megtalálható. A szimbólum használata a 19. század második felében egy művészeti stílusirányzat (a szimbolizmus) meghatározó jellemzője lett (Horváth 1910; Karinthy 1910; Illyés 1936; Fábrián-Szathmári-Terestyéni 1958/1989: 103–106; Komlós 1965: 33–34, 52–60; Bartha et al. 1968: 117–119; Szende 1977: 33–34; Zalabai 1981: 105, 180–189; Hankiss 1985: 490–513; Szabó 1986: 281–284; R. Molnár–Vass 1989; Szerdahelyi 1992: 361–363; Bényeiné-Gaszterné-Zabó 1996: 136; Szabó 1998: 192–196; Gáspári 1998: 75; Fónagy 1999: 297–308; Pál–Újvári 2001: 538–550; Kemény 2002: 119–120; Szathmári 2004: 206; Szikszainé Nagy 2007: 459–463; Sájter 2008: 538–543; Boda–Porkoláb 2012: 170–173).

Ha a szimbólum (legalább) két fogalmi struktúrát vagy jelentéssíkot azonosít, akkor különböztessük meg

- a kifejező, viszonyító, konkretizáló, érzéki-szemléleti, képi jelentéssíkot vagy *forrástartományt* és
- a kifejezett, viszonyított, elvont, szimbolikus jelentéssíko(ka)t vagy *céltartomány(oka)t*.

Ezeket a jelentéssíkokat vagy fogalmi tartományokat a szimbólum által meghatározott *fogalmi leképezések*, megfelel(tet)ések vagy „analógiák” kapcsolják össze, amelyek révén a szimbólumot értelmező személy kognitív képességei, „ítélőereje” révén „a szemléletről alkotott reflexió pusztá szabályát egy egészen

más tárgyra alkalmazza, amelynek az előbbi csak a szimbóluma” (Kantot idézi Szerdahelyi 1992: 362). Emellett „a konkretizáló, képi sík viszont – összetett, szokatlanul részletezett konkrétumegyüttes lévén [...] – önálló életet kezd, a két sík közötti analógia pedig rejtett marad” (Sájter 2008: 539), ill. „nincs pontról pontra követhető megfelelés” közöttük (Sájter 2008: 540, Martinkó–Szerdahelyi 1992: 364). Vagyis **szimbólumok esetén a képi és szimbolikus síkok közötti analógiáknak, megfeleltetéseknek csak egy része világosan kifejezett (explicit), a többsége rejtett (implicit) marad**, és ezáltal egyes esetekben, ill. stílusirányzatokban a szimbólum többértelmű lesz (és ennek megfelelően homályos, titokzatos, sejtelmes, „sugallatos” stb.) (vö. Komlós 1965: 33–34, 59–60 et passim, Zalabai 1981: 182, Boda–Porkoláb 2012: 171–174, 177). A megfeleltetések révén a kifejező sík „nemcsak helyettesíti a kifejezendő gondolat tartalmát, hanem vele kapcsolatban egész gondolatsort, különböző érzéseket, hangulatot, bonyolult lelki tartalmat képes felidézni” (Fábián et al. 1994: 103, Gáspári 1998: 79, Szathmári 2004: 206).

A szimbólumokat többféleképpen csoportosíthatjuk. Feltételezve, hogy nincsenek köztes fogalmi tartományok (és ezeknek megfelelő összetett leképezések), a forrás- és céltartományok, valamint a köztük értelmezett leképezések fontosabb jellemzői alapján például megkülönböztethetjük a szimbólumok alábbi csoportjait:

(1) **Metaforán alapuló, átvitt értelmű szimbólumok**, amelyekben a forrás- és a céltartományok különböző fogalmi tartományokhoz tartoznak. Ezekben a szimbólumokban a forrástartományok lényeges elemeit metaforikus leképezések segítségével „visszük át” és értelmezzük a céltartományokban (ebben az esetben a szimbólumok lényegében koherens metaforarendszereket valósítanak meg, vö. Boda–Porkoláb 2012: 173). Például az Erinnüszök a lelkiismeret-furdalás szimbólumai, Erósz és Pszühké története pedig a férfi és a női lélek egymásra találásának a szimbóluma, amelyben a forrástartomány a mitológia, a céltartomány pedig az emberi lélek, a psziché.

(2) **Stilizált vagy sematikus jellegű, valós (pl. történelmi vagy köznapi) példákön alapuló szimbólumok**, amelyekben a forrás- és a céltartományok ugyanahhoz a fogalmi tartományhoz tartoznak. Ebben az esetben a forrástartományok a céltartományok absztrakcióinak tekinthetők (a forrástartományokban lényegesnek tartott összefüggéseket közvetlenül átvisszük és értelmezzük a céltartományokban). Példaként említhetnénk a thermopüli csatában elesett 300 spártai harcos önfeláldozását vagy Petőfi Sándor életét, forradalmi költészetét és halálát mint a haza szeretetének szimbolikus – jelképes vagy „eszményített” – példáit. Köznapi példa lehet például az, amikor egy munkahelyi elismerés vagy kitüntetés a szervezeti kultúra szimbolikus „hősévé” avat egy kiváló, „köztiszteltben álló” dolgozót.

(3) **Stilizált vagy sematikus jellegű, képzeletbeli entitásokon (pl. mitológiai alakokon, mesebeli tárgyakon stb.) alapuló szimbólumok**, amelyekben a forrás- és céltartományok a szimbólum szempontjából lényeges elemeiket illetően ugyanahhoz a fogalmi tartományhoz tartoznak, de legalább egy alapvető szempontban (például valóságtartalmuk tekintetében) élesen különböznek egymástól. Például a freudi értelemben szimbolikus tartalommal rendelkező (pl. a tudattalan elfojtott tartalmait tükröző) álmok, a jungi absztrakt, „nem szemléletes” archetípusok, a mitológiák vagy a mesék szimbolikus világa stb. olyan absztrakt forrástartományokat képeznek, amelyek lényeges elemei a céltartományokban „szemléletes” formában, tipikus példákön (személyiség típusokon, „prototípusokon” stb.) keresztül tükröződnek. Például a görög mitológia istennője, Héra a „Héra-nő” személyiség típusát azonosítja, azaz Héra a feleség vagy társ archetípusának a szimbóluma, akit megtalálhatunk mindazokban a „hús-vér” asszonyokban, akik „a bennük élő istennőt” (Bolen 1997) felismerik és sikeresen integrálják a személyiségükbe.

Mind az átvitt értelmű, mind a sematikus szimbólumok esetében a szimbólum forrástartományának a megadása többféleképpen történhet. Például a Peirce-féle jeltípusok ismert meghatározását alapul véve az alábbi típusú szimbólumokról beszélhetünk:

(a1) (verbálisan) *nevesített szimbólum*, amelyet az adott kultúra egy jellemző, jól ismert egyedének vagy entitásának (személyének, tárgyának stb.) a nevével vagy megnevezésével adunk meg; a szimbólumot azonosíthatja egy egyedi, az adott jelentéstartalmat egyértelműen meghatározó (lényegében tetszőleges) jelsorozat, elnevezés (pl. jin-jang, mandala, Grál stb.);

(a2) *prototipikus szimbólum* (amely akár a nevesített szimbólum altípusának is tekinthető); esetében a szimbólumot kifejezheti valamilyen példaszöveg egy alakja vagy szereplője, aki az adott szimbólum jelentéstartalmát (proto)tipikusan reprezentálja (pl. mitológiai alakok, mesealakok);

(b) *ikonikus szimbólum*, amelyet képileg, egészlegesen („holisztikusan”) jelenítünk meg (pl. az éjszaka a tudattalan világa) (ebben az esetben a metafora forrástartománya – éjszaka – megnevezi a szimbólumot, a metafora céltartománya – tudattalan – pedig a szimbólum „átvitt” értelmét, szimbolikus jelentéstartományát azonosítja);

(c) *indexikus szimbólum*, amelyet az adott kultúra egy jellemző, jól ismert egyedének vagy entitásának (személyének, tárgyának stb.) egy meghatározó jellemzője vagy attribútuma segítségével adunk meg (akár verbálisan, akár képileg). Ebben az esetben a szimbólumot megnevezheti egy olyan szó vagy kifejezés, amely asszociatíven („indexikusan”, metonimikusan) utal a szimbólum jelentéstartalmára (pl. a kard a háború, harc, békétlenség, ellenségeskedés, viszály stb. jelképe lehet).

Bármelyik módot választjuk, a (különbözőképpen megadott) forrástartományokhoz rendszerint egy konkrét, prototipikus vagy absztrakt, sztereotipikus kép, egy „tipikus példa” társul, amelyet **szimbolikusan értelmezzünk**, azaz absztrahálunk és belesűrítjük a további példák lényeges elemeit.

A forrástartomány(ok) és céltartomány(ok) közötti leképezések forrása (eredete) szerint megkülönböztethetjük az alábbi szimbólumokat:

- az adott kultúrában egyedinek számító szimbólumok; ide sorolhatjuk például a költők által megújított, már elhalványult köznyelvi jelképeket vagy a költői fantázia által teremtett eredeti, egyéni, *költői szimbólumokat* (Szathmári 2004: 207), amelyek a kontextusból válnak ki és önállósodnak (Gáspári 1998: 79);
- az adott kultúrában jól ismert, széles körben elfogadott (meghonosodott, szokásos stb.) szimbólumok, ezen belül különösen a több kultúrában is jól ismert *interkulturális szimbólumok* sorolhatók ide (például a Költő, a Feleség, a Földműves vagy a Pásztor);
- az adott vagy az egyetemes emberi kultúra lényegi, elválaszthatatlan részévé vált *archetipikus szimbólumok*, amelyek olyan „tartalmi toposzok”, amelyek „korokon és műfajokban hagyományozódva az élmények egyetemes jelképrendszerévé” kristályosodtak (Gáspári 1998: 75).

Ahogy a meghatározásoknál utaltunk is rá, az első csoportra a költői szimbólumokat, az utolsóra az archetipikus vagy egyetemes szimbólumokat tekinthetjük tipikus példának (vö. Boda–Porkoláb 2012: 170–171).

A továbbiakban foglalkozzunk az archetipikus szimbólumokkal!

2. Archetipikus szimbólumok

A szimbólumoknak (ti. a szimbolikus jelentést is hordozó szavaknak) rendszerint csak a szó szerinti, elsődleges jelentése jelenik meg a természetes nyelvi szótárakban. A szimbólumok másodlagos, szimbolikus jelentéseit – legyen szó akár nevesített jelentésről, akár metaforikus, ikonikus vagy „hasonlóságon alapuló” jelentésről, akár indexikus vagy „érintkezésen alapuló” jelentésről – külön ebből a célból létrehozott, speciális szótárakban (költői szimbólumok esetén költői vagy írói szótárakban, archetipikus szimbólumok esetén pl. szimbólumtárakban, szimbólumszótárakban) szokás összegyűjteni azokkal a fontosabb alapszövegekkel együtt, amelyek az egyes fogalmak szimbolikus jelentéseit tartalmazzák, ill. hordozzák.

Az archetipikus szimbólumok olyan fogalmak (ill. ezeket kifejező szavak, szókapcsolatok), amelyekhez bizonyos, jellemzően archetipikus alapszövegek kapcsolódnak. (Jegyezzük meg, hogy szöveg alatt itt és a továbbiakban végig komplex jelet, multimediális szöveget értünk.) Ezek az alapszövegek – külön-külön vagy együttesen – megjelenítik a szimbólum elsődleges, képi jelentéssíkját, és ehhez meghatározott szimbolikus jelentést rendelnek. **Az archetipikus szimbólumok**

mokhoz kapcsolódó alapszövegek fogalmi kapcsolatrendszere beépül a szimbólumok elsődleges, képi jelentésébe, az alapszövegek szimbolikus jelentése pedig szimbolikus tartalmat (vagy tartalmakat) kifejező párhuzamos jelentéssíkokat hoz létre. A szimbólumokhoz tartozó fogalmi vagy szimbolikus leképezések a kiválasztott alapszövegeknek mint forrástartományoknak csak az invariáns fogalmi kapcsolatrendszerét viszik át egy szimbolikus céltartományba, amely az adott szöveg másodlagos vagy szimbolikus jelentéssíkjaként jelenik meg.

Egy szöveg értelmezése szempontjából egy fogalom szimbolikus jelentését azok az archetipikus szövegek adják, amelyekben az adott fogalom mint kulcsszó előfordul. Ebben az értelemben egy archetipikus szöveg minden kulcsszavának van szimbolikus jelentése.

Kiindulva abból, hogy a (fogalmi) metaforák két fogalmi tartomány közötti fogalmi leképezések, **a szimbolikus jelentést olyan fogalmi leképezésnek tekinthetjük**, amelyet szövegszinten egy adott, értelmezendő szöveg kulcsszavaira alkalmazunk. Tegyük fel, hogy a leképezés, amelyet egy szimbólumot kifejező kulcsszóra alkalmazunk, metaforikus. Azonban ez, mivel a szimbólumot szövegszinten (és nem szószínt) értelmezzük, szükségszerűen együtt jár további fogalmi leképezésekkel (lévén a szövegben majdnem biztos, hogy egynél több kulcsszó található). Vagyis ebben az esetben **a szöveg szimbólumrendszere (koherens) metaforarendszer formájában jelenik meg**. Általánosan fogalmazva: egy értelmezendő szövegben rendszerint több olyan szó (vagy kifejezés, szókapcsolat) található, amelyet szimbolikusán kell értelmeznünk. Ebben az esetben a szövegben (a koherens metaforarendszerekhez teljesen hasonló gondolatmenetet követve) koherens szimbólumrendszerek jelennek meg.

3. Hipertextuális szövegértelmezés

A műalkotások egyik alapvető funkciója a szimbólumképzés, vagyis olyan (multimediális) alapszövegek létrehozása, amelyek vagy a már meglévő szimbólumok jelentését bővítik ki, vagy új szimbólumokat hoznak létre a szövegekben leírt vagy megjelenített kapcsolatrendszerrel. Ahhoz, hogy a műalkotásokban kifejezett szimbólumok az adott kultúrában rögzüljenek, jelentősen hozzájárulhat a műalkotások elemzése, ill. értelmezése, amely megkísérli feltárni, kibontani, felszínre hozni, ill. egyes esetekben kibővíteni, kiteljesíteni, kidolgozni („explicitálni”) a műalkotások szimbolikus tartalmát.

A műelemzés és a műértelmezés azonban messze nem pusztán „tudományos” tevékenység, mivel nélküle – a legegyszerűbb eseteket leszámítva – nem lehet teljes a műélvezet, sőt egyes esetekben minimálissá, egyenesen lehetetlenné válik. Formailag például egyes szerkezetek, művészi formák felismerése (azaz egyfajta

„nyelvtudás”) a megértéshez nélkülözhetetlen, tartalmilag pedig a szükséges háttértudás hiánya leküzdhetetlen akadályt jelenthet. Emellett a műélvezet mindig „az értelem és érzelem kettősségében zajlik le” (J. Nagy 1975: 3), amelynek a befogadó nyitottsága és aktivitása csak egyik eleme. A műélvezet előtti „ráhangolódás”, ill. a műélvezet után a mű átgondolása, (kritikai) értékelése, majd ennek fényében a mű újraolvasása (újránézése, újrarahallgatása stb.) legalább annyira fontos. Mindkettőben meghatározó szerepet kaphat egyrészt a műelemzés, amely „a művészi hatás forrásainak a feltérképezéséhez”, másrészt pedig a műértelmezés, amely „a mű jelentésvilágának feltárásához” segít hozzá (u.o. 7).

Mind az alapszövegek, mind az általuk definiált szimbólumok hosszú távon rögzülnek az adott kultúrában. Adott szimbolikus jelentéshez több alapszöveg is tartozhat. Egyes ősi szimbólumok esetében lehetséges, hogy az eredeti alapszövegek már eltűntek, és már csak a szimbolikus jelentésben léteznek. Mind a szimbólumok, mind az alapszövegek lehetnek multimediálisak, azaz létezhet képi (ill. egyéb médián alapuló) reprezentációjuk is. Az általunk követett megközelítésben tehát a szimbólum egyrészt szövegtani, pragmatikai szintű jelenség, másrészt pedig részben vagy egészben kulturálisan meghatározott (abban az értelemben, hogy azt, hogy mit tekintünk alapszövegnek, a legtöbb esetben az adott kultúra határozza meg).

A szimbólumok kognitív feldolgozásának alapja az **appercepció** (vö. Boda–Porkoláb 2012: 110–113). Ennek során egy szöveg aktív, figyelmes, „alkotó olvasásakor” (J. Nagy 1975: 3–4) a szövegben meglévő konnotatív és szimbolikus jelentések invariáns része hozzáadódik, „hozzáfűződik” a feldolgozott szöveg kapcsolatrendszeréhez (az elsődleges vagy másodlagos jelentéssíkban). Ennek a folyamatnak a feltárása, elősegítése és formális leírása a hipertextuális szövegértelmezés egyik lehetséges célja. Ebben az értelemben a szimbólumok egy olyan, hierarchikusan szervezett hiperszöveg csomópontjai, amelynek „csúcán” maga az értelmezett szöveg található, mélyebb rétegeiben pedig azok a szövegek, amelyeket felhasználhatunk a kiválasztott szöveg értelmezésére (ún. jéghegy paradigma). A szövegértelmezés háromrétegű modellje szerint a „jéghegy” rétegeit például a következő szövegek alkotják (Boda–Porkoláb 2012: 64–67):

- egy kiválasztott mű, az értelmezett szöveg (pl. Ady Endre egy verse);
- az értelmezett mű szerzőjének további művei (pl. Ady Endre versei, ill. egyéb írásai);
- a kortárs szerzők művei (pl. a „Nyugatosok” versei, ill. egyéb írásai);
- az adott kultúra alapszövegei (pl. a magyar líra „nagyjai”: Csokonai Vitéz Mihály, Petőfi Sándor, Arany János versei stb.);
- az egyetemes kultúra alapszövegei, „kánonja” (pl. mitológiai történetek, eposzok, mesék és legendák, a Biblia, „klasszikus” irodalmi művek);
- stb.

Figyeljük meg, hogy a „jéghegyben” a felsőbb szintek jellemzően az egyéni, költői szimbólumok, az alsóbb szintek pedig az egyetemes, archetipikus szimbólumok jelentéstartalmának a feltárását segítik.

Az általunk követett megközelítésben mind a költői, mind az archetipikus szimbólumok szövegtani (pragmatikai) jelenségek, funkciójuk a magukba sűrített tartalmaknak a szövegbe illesztése mind az elsődleges, képi jelentéssíkon, mind a másodlagos, szimbolikus jelentéssíkokon.

A hipertextuális szövegértelmezés tehát úgy is felfogható, mint a mű befogadásához szükséges (vagy lehetséges) alapszövegek egyfajta tárházának kialakítása, amelyek megismerésével az értelmezett szöveg konnotatív és szimbolikus tartalma feltárható (vagy elmélyíthető). Ebben az értelemben beszélhetünk intertextuális kapcsolatokról (amelyek a szöveg megértéséhez nélkülözhetetlenek) és hipertextuális kapcsolatokról (amelyek a szöveg szimbolikus tartalmának befogadását elmélyítik, ill. a szövegben rejlő jelentéstartalmakat felszínre hozzák).

4. Példák

Az alábbiakban néhány példán keresztül szeretnénk bemutatni, hogy a fentiekben bevezetett szimbólumfogalom hogyan alkalmazható versszövegek másodlagos, szimbolikus jelentésének feltárására. Az elemzett, ill. értelmezett szövegek kiválasztásakor igyekeztünk olyan példákat választani, amelyek a stilisztikai szakirodalomban jól ismertek, és a vizsgált stilisztikai jelenség, a szimbólum bemutatásakor jellemző alap-, ill. példaszövegeknek tekinthetők (vö. Komlós 1965: 8–10; Szikszainé Nagy 2007: 460–462; Szikszainé Nagy 2009: 250–255).

4.1. Charles Baudelaire: Kapcsolatok (részlet)

Lényegében a szimbólumképzés folyamatát írja le Baudelaire a *Kapcsolatokban*:

*Templom a természet: élő oszlopai
időnkint szavakat mormolnak összesúgva:
Jelképek erdején át visz az ember útja
s a vendéget szemük barátként figyeli.*

(Charles Baudelaire: Kapcsolatok (részlet); ford. Szabó Lőrinc)

A versrészlet első jelentéssíkja séta (barangolás stb.) a természetben, az erdőben, a fák között, amely az első szimbolikus jelentéssíkban (AZ ÉLET SÉTA, A VILÁG ERDŐ, A SORS ÚT (AZ ERDŐBEN)) már az életről szól. A versrészlet különle-

gessége, hogy megjelenik egy második szimbolikus jelentéssík is, amelyben a természet szakrális, szent térré (vö. Eliade 2014: 43–48) alakul. Ebben A TERMÉSZET TEMPLOM, A FÁK (TEMPLOM)OSZLOPOK, és benne megelevenednek a jelképek (A JELKÉPEK FÁK).

És ebbe a varázslatos, misztikus világba, ahol barátságos, „jószívű szellemek” (Füst Milán: Őszi sötétség) várják a vándort, a költészet révén bármikor beléphetünk (A LÁTOGATÓ / VÁNDOR VENDÉG, A JELKÉPEK BARÁTOK).

A két szimbolikus jelentéssík egybeolvadásával (az erdő fái egy templom oszlopai) egy olyan varázslatos, szimbolikus (archetipikus) világ tárul fel, amely a prózai, „mindennapi” valóság mögött húzódik meg, és amelybe csak egy különleges tudati állapotban, „átszellemülten” (ti. a költészet, poétika által) léphetünk be.

4.2. Ady Endre: A Tisza-parton

Ha szimbólumokról beszélünk, a magyar lírában Ady Endre költészete megkerülhetetlen.

*Jöttem a Gangesz partjairól,
Hol álmodoztam déli verőn,
A szívem egy nagy harangvirág
S finom remegések: az erőm.*

*Gémes kút, malom alja, fokos,
Sivatag, lárma, durva kezek,
Vad csókok, bambák, álom-bakók.
A Tisza-parton mit keresek?*

(Ady Endre: A Tisza-parton)

A vers első, képi jelentéssíkja nem okozhat megértési problémát, legfeljebb annyit érdemes megjegyeznünk, hogy az első versszakban kifejezett – ki tudja, miért épp indiai vagy keleti, de biztosan nem magyar – múlthoz „kellemes képzetek, pozitív fogalmak társulnak”, míg a második versszakban megjelenített magyar, „Tisza-parti” jelenhez „kizárólag negatívak”, amelyek elmaradottságról, durvaságról, vadságról, műveletlenségről stb. árulkodnak (Szikszainé Nagy 2007: 461–462).

A vers szimbolikus jelentéssíkján viszont már érdemes Ady jelképrendszerét használnunk. Elsőként három metaforát idézzünk: AZ ÉLET HAJÓZÁS (vö. „szállani egyre, / Új, új Vizekre”; Új vizeken járok; NB. a (szálló, röplő stb.) hajó madár közismert metafora, amit a képzavar elkerülésére az elsődleges jelentéssíkon nem metaforaként értelmezzünk, hanem *repül* = <Élőlény, jármű> *nagy sebességgel*

halad, száguld értelemben, ÉKsz¹), A KÖLTŐ HAJÓS (itt: a folyón; vö. „Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse”; Új vizeken járok), A SORS FOLYÓ (vö. „Sötét sorsok folyói folynak”; A szerelmesek Holdja), AZ ÉLET FONTOS ESEMÉNYEI / SZAKASZAI / SORSFORDULÓI STB. FOLYÓPART(OK) (vö. „Vad, nagyszerű rajongást oltott / Az Érnek partja énbélém”, A Krisztusok mártírja). Mindegyik metafora egyetemes, archetipikus. Két kiragadott példa a világirodalom szinte mérhetetlen tárházából: „Árbocaid ringatva jobbra-balra / emelj horgonyt, hajó, szállj szűzi, messze part-ra!” (Stéphane Mallarmé: Tengeri szél, ford. Illyés Gyula); „A folyó bennünk van, a tenger mind körülöttünk” (T. S. Eliot: Dry Salvages, ford. Vas István).

Az archetipikus szimbólumok mellett két egyéni, költői metaforát is találunk a versben. A *Gangesz* utalás lehet a magyarság ázsiai vagy keleti eredetére (vö. „Szent Kelet vesztett boldogsága, / Ez a gyalázatos jelen / És a kicifrált ködjövendő / Táncol egy boros asztalon”; Az ős Kaján), míg a *Tisza* a „legmagyarabb folyó” (Szikszainé Nagy 2007: 462). Ezeknek a megállapításoknak megfelelnek A SZENT KELET A GANGESZ PARTJAI ÉS MAGYARORSZÁG A TISZA PARTJA fogalmi leképezések. Ezek abban az összefüggésben értelmezhetők, hogy a költő sorsa összefonódik, azonosul a magyar sorssal („Akarok egy valakit látni, / Aki szebben hal, hogyha hal, / Aki a fajtáját átkozta / S aki magyar volt, nagy magyar.”, Csokonai Vitéz Mihály; „Elhitetem magammal olykor, / Hogy sorsom az elődök sorsa.”, A vég után).

4.3. Tóth Árpád: Hegyi beszédek felé (részlet)

Az utolsóként választott Tóth Árpád versrészlet értelmezése összekapcsolja a szimbólumok jelentéstartalmának feltárását és a hipertextuális szövegértelmezést. Ezzel meg szeretnénk mutatni, hogy a szimbólumok segítségével különböző forrásból származó szövegeket egyetlen koherens hiperszövegbe tudunk foglalni.

*Még van, hogy bennem horgadozva, fájva
Dal indul, sír a kedvem szárazfája,
Csöndes cigány, megpengetem a nyítt,
Bús hegedűt.*

[...]

*S mintha olykor a gyarló földi dalban
Hangját próbálná halaványan, halkan
Valami égből üzent, messzi, szép
Hegyi beszéd!*

*Ne bánd hát, hogyha horgadozva, fájva
Dalokba kezd a kedved szárazfája,
Lelkem, csöndes cigány, pengesd a nyűtt,
Vén hegedűt!*

(Tóth Árpád: Hegyi beszédek felé (részlet))

A versrészlet elsődleges jelentéssíkját nagyjából úgy foglalhatnánk össze, hogy egy valaha ünnepeelt cigányprímás „csöndes” magányában búsan pengeti kedves hangszerét, a hegedűt, és az egyre szebben, egyre fenségesebben szóló dallamok hatására lassan-lassan megvigasztalódik, „a lelke felszárnyal”.

A vers szimbolikus jelentéssíkján számos szöveg allúziója megjelenik. Talán a leginkább szembeötlő a hasonlóság Vörösmarty Mihály *A vén cigány* című költeményével, a vers címe pedig közvetlenül utal az újszövetségi *Hegyi beszédre* (vö. Szikszainé Nagy 2009), amely archetipikus szintre emeli a költeményt. Jegyezzük meg, hogy a

- A VERSÍRÁS A HEGEDŰ / LANT HÚRJAINAK PENGETÉSE, ill. általánosan
- A VERSÍRÁS JÁTÉK / ZENÉLÉS VALAMILYEN HANGSZEREN (akár cimbalmon, akár egy „fekete zongorán” stb.),
- A KÖLTŐ LANTOS / (VÁNDOR)ZENÉSZ / CIGÁNY(ZENÉSZ) és
- A VERS / KÖLTEMÉNY ZENEMŰ / DAL / ÉNEK

metaforák, pontosabban a fenti metaforák által alkotott koherens metaforarendszer számtalan más költővel, ill. költeménnyel is összekapcsolja Tóth Árpád sorait.

Az értelmezett versnek azonban van egy „mélyebb”, második szimbolikus jelentéssíkja is, amelyet a költészet / zene / művészet vigasz („erőleves a léleknek”) egyetemes, archetipikus metafora és a Tóth Árpád által alkotott az „igazi” költemények ‘hegyi beszédek’ költői, egyéni metafora fejeznek ki. A két metafora összekapcsolódása a jungi gondolat és a költői ars poetica együttes megjelenítése a líra eszközeivel. Mindezt a költészet nyelvén Arany János fogalmazta meg:

*A lantot, a lantot
Szorítsd kebeledhez
Ha jó a halál;
Ujjod valamíg azt
Pengetheti: vigaszt
Bús elme talál.*

(Arany János: Mindvégig (részlet))

Irodalomjegyzék

- Bartha J.–Horváth T.–Józsa Nagy M.–Szabó Z. 1968. *Kis magyar stilsztika*. Bukarest: Irodalmi Könyvkiadó.
- Bényei J.–Gaszner F.–Zabó Z. 1996. *Irodalomismereti szótár*. Debrecen: Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola.
- Boda I. K.–Porkoláb J. 2012. *A hipertext paradigma a szövegban és a stilsztikában*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Boda I. K.–Porkoláb J. Interkulturális szimbólumok a versértelmezésben. Előadásként elhangzott a Miskolci Egyetem BTK Modern Filológiai Intézete, a MANYE, valamint az MTA Területi Bizottságának Nyelvtudományi Munkabizottsága tudományos rendezvényén. Miskolc: Miskolci Egyetem, 2015. január 23.
- Boda I. K.–Porkoláb J. 2015. Interkulturális szimbólumok a versértelmezésben. Füst Milán: Egy tesszáliai költő az Erinniszekhez. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 10. évf. 1. sz. 27–37.
- Bolen, J. S. 1997. *Bennünk élő istennők. A nő új lélekrajza*. Self Help sorozat. Budapest: Stúdium Effektíve Kiadó.
- Eliade, M. 2014. *A szent és a profán*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Fábián P.–Szathmári I.–Terestyéni F. 1989. *A magyar stilsztika vázlata*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Fónagy I. 1999. *A költői nyelvről*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Gáspári L. 1998. *Stilsztika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Hankiss E. 1985. *Az irodalmi mű mint komplex modell*. Elvek és utak. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Hankiss E. 2006. *Félelmek és szimbólumok. Egy civilizációelmélet vázlata*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Horváth J. 1910. *Ady s a legújabb magyar lyra*.
<https://magyar-irodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/ady/horvath.htm>
(2024. 07. 15.)
- Illyés Gy. 1936. A szimbolizmus titka. In: Illyés Gy.: *Iránytűvel*. Digitális Irodalmi Akadémia.
https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/ILLYES/illyes02251_kv.html (2024. 07. 15.)
- J. Nagy M. 1975. *A szó művészete. Bevezetés a stilszelemzésbe*. Bukarest: Tudományos és Enciklopédiai Könyvkiadó.
- Karinthy F. 1910/1965. A szegény kisgyermek panaszai. In: Komlós A. (szerk.): *A szimbolizmus*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 194–198.
- Kemény G. 2002. *Bevezetés a nyelvi kép stilsztikájába*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Komlós A. 1965. A szimbolizmus. In: Komlós A. (szerk.): *A szimbolizmus*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó, 5–93.

- Martinkó A.–Szerdahelyi I. 1992. Szimbólum. In: Szerdahelyi I. (szerk.): *Világirodalmi Lexikon 14. kötet. Sváb-Szy*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 363–364.
- Pál J.–Újvári E. (szerk.) 2001. *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Budapest: Balassi Kiadó.
- R. Molnár E.–Vass L. 1989. *Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához*. Módszertani Közlemények Könyvtára 11. – Tanárok Könyvtára 2. Szeged: Juhász Gyula Tanárképző Főiskola.
<http://www.jgypk.hu/~vass/vnv050.htm> (2024. 06. 11.)
- Sájter L. 2008. Szimbólum vagy jelkép. In: Szathmári I. (főszerk.): *Alakzatlexikon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 538–543.
- Szabó Z. 1986. *Kis magyar stílustörténet*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Szabó Z. 1998. *A magyar szépírói stílus történetének fő irányai*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Szathmári I. 2004. Szimbólum vagy jelkép. In: Szathmári I.: *Stilisztikai lexikon*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 206–207.
- Szende A. 1977. *A stílus a középiskolák IV. osztálya számára*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Szerdahelyi I. 1992. Szimbólum. In: Szerdahelyi I. (szerk.): *Világirodalmi Lexikon 14. kötet. Sváb-Szy*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 361–363.
- Szikszaíné Nagy I. 2007. *Magyar stilisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Szikszaíné Nagy I. 2009. A Tóth Árpád-i „hegyi beszéd”. In: Zimányi, Á. (ed.): *Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Nova series tom. XXXVI. Sectio Linguistica Hungarica*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola, 250–255.
- Újvári E. 2001. Előszó. In: Pál J.–Újvári E. (szerk.): *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Budapest: Balassi Kiadó, 5–12.
- Vitéz F. 2023. *Alkotói attitűdök a magyar irodalomban. A homo heroicustól a homo ludensig*. Debrecen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem.
- Zalabai Zs. 1981. *Tűnődés a trópusokon*. Bratislava: Madách Könyv- és Lapkiadó.

Források

- ÉKsz¹ Juhász J.–Szöke I.–O. Nagy G.–Kovalovszky M. (szerk.) 1992. *Magyar értelmező kéziszótár I–II*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÉrtSz² Bárczi G.–Ország L. (főszerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára*. Elektronikus kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó.
<https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php>
 (2024. 06. 18.)

Symbols in the Hypertextual Interpretation of Texts

The symbol is one of the most familiar and, at the same time, one of the most elusive concepts in various disciplines that use the concept of symbol in essentially similar ways, but with specific nuances of meaning. It has specific connotations in linguistics, stylistics, semiotics and other disciplines (such as analytical psychology).

In our study, we first review the meaning of the stylistic concept of symbol, its shades of meaning as well as its possible groupings. We further discuss in detail archetypal symbols and the interpretation of their meaning in the text, applying the paradigm of hypertextual interpretation of the text we have developed. We conclude the paper by illustrating the application of our approach in a few selected poetic texts and by presenting some conclusions that can be drawn from the interpretations.